

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Diplomați români: Grigore Gafencu (II)

MILIANA ȘERBU

La 4, cu V.V.T.¹ la Parlament unde sîntem primiți de Winston Churchill în apartamentul Șefului Opoziției. Churchill pare îmbătrînit, — și e mai îngrijat ca în primăvara trecută. Ține să păstreze infățișarea lui obișnuită cu țigara în gură și paharul de whisky în mîină (la ora ceaiului !), sfidează legile bătrîneții. Vorba sa e ageră uneori aprinsă, și spre surprinderea noastră, pentru a da viață argumentării sale, declamă cu însuflețire strofe întregi din „la Jacquerie” — care din pricina accentului său atît de britanic, ne par fragmente din Shakespeare. Numai pe urmă aflăm că bătrînul ne recita versuri franceze.

În ciuda acestor semne de nezdruncinată vitalitate, Churchill îmi pare obosit. Și s-ar părea că e înconjurat de o atmosferă de oboseală. Cei din jurul său, chiar cei mai apropiați de el, sînt obosiți de el, de tenacitatea lui, de avînturile sale veșnic reînnoite, de ideile sale îndrăznețe care îl opun neconținut conformismului politic și fac din el pentru politicienii „abili”, prudenți și dornici de putere, o personalitate jenantă.

E drama bătrîneții și a geniului nepotolit care după o lungă încordare războinică nu-și mai poate croi locul, într-o epocă de fenomene tranzitorii, de jalnic și tulbure provizorat politic.

Îndeosebi ideea de care s-a legat acum, și de care ne vorbește cu însuflețire — ideea unirei europene — pricinuieste jenă și confuziune în propriul său partid, fiindcă nu e destul „de practică”, nici de ușor de împlinit, cum ar dori cei care caută să dea partidului conservator un program pe placul alegătorilor.

În realitate, planul referitor la Confederația Europeană, nu e încă bine deslușit în capul bătrînului (care pare să fi învățat o lecție a lui Coudenhove Kalergi !) — ideea nu e definitivă, nici îngrădită — și conținutul ei e încă destul de vag. Ceea ce bătrînul a învățat însă, cu uimitoarea lui intuiție (și ceea ce nu au înțeles încă cei mai mulți dintre tovarășii săi de partid) — e întinderea și grozăvia primejdiei care amenință civilizația europeană. Prevederea lui în această privință e profetică — cum era înainte de război și în timpul războiului —, și simțămîntul său că jumătățile de măsură nu sînt îndestulătoare și că mijloacele de luptă trebuie să fie îndrăznețe, acest simțămînt e profund adevărat și just.

---

* Din viața și activitatea diplomatului român Grigore Gafencu, prezentăm în continuare jurnalul călătoriei în Anglia și Elveția din perioada octombrie 1946 — mai 1947, în care apar aprecieri privind politica europeană și implicit și situația din România.

¹ Tilea, Viorel Virgil — ministru al României la Londra din ianuarie 1939.

Din partea mea, îmi îngădui să-l felicit, cu toată cuvenita emoție, pentru că a știut să dea atît îngrijorării sale, cît și soluției pe care o propune, numele ce i se cuvine: „Europa”, — singurul nume care poate răsuna ca o lozincă de luptă și de organizare temeinică și creatoare de ordine și de pace.

Churchill pretinde (o fi numai din amabilitate) că a citit cărțile mele și mă îndeamnă să vorbesc pentru acea Europă pentru care se luptă el. „Spune-le că nu sunt singurul care cred în ea! Spune-le că e bine să luptăm cu toții pentru ea”.

(Apoi unele întrebări despre alegerile noastre, despre „vîrsta” lui Maniu, de care vorbește cu admirație (How they killed him?) și despre politica Rusiei în România).

Luni, 2 Decembrie 1946

Dejun la Iiescu cu Hayter, Ronald Ibow (B.B.C.) și un deputat conservator care mă pofteste să vorbesc în fața grupului parlamentar conservator (la Comune).

Seara, masă oferită de Harold Nicholson la Traveller Club, — printre musafiri Amery, Massigli, Harold Mac Millan (unul din cei mai însemnați fruntași conservatori), V.V.T. Discuție prelungită și foarte animată. Problema capitală: presiunea rusească asupra Europei. Dezvolt vederile mele, atac ideea celor două zone, sprijin ideea unei Europe unite, cer un plan bine definit, cuprinzînd o organizare politică și economică a continentului, arăt sprijinul pe care cuvîntul Europa și un plan european, sprijinit de Europeni, îl pot da bărbaților care luptă la Răsărit pentru libertățile și valorile europene. Sînt sprijinit cu căldură de Amery care de mult urmărește același ideal european. Mac Millan ascultă cu interes și pare impresionat de unele argumente (cunoaște problema Greciei și se teme că „Grecia va fi și ea pierdută”). Singurele rezerve le ridică Massigli, care nu ar dori ca Europa să se refacă sub oblăduirea Germaniei. Cuvintele lui Churchill au stîrnit nedumerire și îngrijorare în Franța. Francezii se tem că unirea Europei astfel cum o privesc Englezii înseamnă în primul rînd întărirea Germaniei (la această temere au contribuit cuvintele și declarațiile lui Schumacher, șeful socialist poftit la Londra chiar în aceste zile, și care a vorbit aici ca un al doilea Streseman pentru o grabnică și necondiționată refacere a Germaniei).

Am avut un schimb de explicații prietenești cu Massigli (avînd impresia că Amery și Mac Millan mă susțin) — în care am arătat că sîntem cu toții de acord că unirea Europei nu se poate face sub egida Reich-ului german și în paguba Franței; dar că primejdia azi cea mai imediată e presiunea sovietică, și că această amenințare, chiar și în ce privește Franța, e mult mai directă și mai imediată, ca primejdia unei refaceri a imperialismului german. Nu se poate face însă față acestei primejdii prin jumătăți de măsură. Europa nu poate fi împărțită; în întregirea Europei trebuie să se țină seama de elementul german; — care dacă e lăsat la o parte, sau împins spre Ruși, va zădărnici orice putință de refacere europeană. Massigli a recunoscut că Franța e împotriva blocurilor și urmărește o politică de refacere europeană.

Masa aceasta, care a fost servită „franțuzește”, adică a fost stropită cu cele mai bune vinuri de șampanie, a fost foarte animată și mi-a lăsat

cea mai bună impresie. Mi-a fost îngăduit să dezvolt principalele idei cuprinse în conferința mea de la Ch. H. în fața unor ascultători mult mai competenți și mai însemnați.

Marți, 3 Decembrie 1946

La dejun, întilnesc la Radu și Betty Tilea, pe Butler, care a fost în timpul vizitei mele oficiale la Londra, subsecretarul de stat al lui Halifax și care își aduce aminte cu plăcere de masa pe care am luat-o împreună la Buckingham Palace. Azi Butler e unul dintre fruntașii cei mai bine „plasați” din partidul conservator; se vorbește de el ca de un viitor șef (cum se vorbește de altminteri și de Mac Millan); el însuși împinge pe Eden, ca și cum ambițiile sale s-ar îndrepta mai precis spre Foreign Office (Eden prim ministru și el F.O.). Spre deosebire de Eden, Butler păstrează însă un contact foarte strins cu Churchill și nu critică ideile lui despre Europa. Am impresia că aprobă vederile mele și că e serios preocupat de planul care trebuie opus Rușilor în Europa. E de asemenea impresionat de cele spuse de Nușeta, cu multă vervă, despre paralelismul celor două arme ale Moscovei (cei doi cai în cursă): comunismul și imperialismul rus.

După dejun, când potrivit obiceiului britanic, rămânem singuri între bărbați, vorbim pe îndelete de toate planurile cu putință.

Miercuri 4 Decembrie 1946

Dejun la Hoare Belisha cu Eden (în „trei”). Eden și-a păstrat aerul de tinerețe și deosebita lui grație în cuvinte și în gesturi, grație de copil răsfățat al soartei în ciuda timpului care a trecut, a timpurilor care au cărunțit și a suferințelor care s-au abătut și asupra lui (a pierdut un fiu de douăzeci de ani în războiul din Indii). Își amintește de mine — de vizita mea la Londra — și-mi pune întrebări despre șederea mea la Moscova. (Spune că e păcat că lucrarea mea despre Rusia pe care pretinde că a cetit-o cu mult interes, m-a împiedicat să joc un rol de împăciuitoare între Rusia, și crede că trebuie consolidate deocamdată numai acele poziții care pot fi realmente consolidate și care nu stîrnesc invidia Rusiei, nici reacțiunea guvernului sovietic. Planul lui Churchill nu-i convine: mai întii e neprecis — unde începe și unde isprăvește „Eurooa”? (formula lui Churchill, împrumutată din Coudenhove Kalergi, spune: vechiul continent fără Anglia și fără Rusia: asta înseamnă Europa sub stăpînirea Germaniei!), apoi e imposibil de realizat fiindcă Rusia nu va libera Răsăritul și nu va consimți să accepte unirea europeană; în sfîrșit e nedrept fiindcă nu ține seama de temerile Franței, jignește Rusia și slujește prea bine interesele Germaniei. Eden vrea să opună acestui plan o consolidare a Europei occidentale. Formula aceasta îi pare fericită, fiindcă mai precis, planul cuprinde Anglia, Franța, Belgia, Olanda, Danemarca, Norvegia, — nu însă Germania, nici Elveția nici sudul mediteranean —, fiindcă e realizabilă, toate statele prevăzute fiind libere și dispuse să adere la plan (chiar comuniștii din Belgia și Olanda, așa au spus-o lui Eden!) — și fiindcă e drept, adică ține seama de susceptibilitățile Franței și nu supără pe Ruși. Cum ar putea să-i supere? Planul e prevăzut pentru a ține în șah Germania de mîine a cărei forță poate fi foarte primejdioasă. E o

politică pe care Rușii au aprobat-o de mai înainte — la Yalta și la Potsdam — nu ar putea găsi cuvinte ca s-o condamne, Occidentul se consolidează împotriva Germaniei, nu împotriva lor.

Eden stăruie asupra îngrădirii pe care înțelege s-o dea planului său : e un **cap de pod** pe continent, (nu e „blocul” occidentului care s-ar opune blocului oriental) ; el stăruie de asemeni asupra înțelesului pe care ține să-l dea acestei politici : nu e o politică îndreptată împotriva Rusiei ci împotriva Germaniei și a primejdiei germane. (Deoarece observ că e poate abil de a vorbi de o primejdie germană dar nu trebuie crezut în ea, Eden replică numaidecît că, dimpotrivă, el crede în primejdia germană și se teme de ea, foarte sincer).

Se încinge numaidecît o discuție foarte vie. Caut să arăt marea primejdie care apasă asupra Europei, dacă Occidentul acceptă politica de împărțire, sacrifică o parte din continent și se mărginește să întărească altă parte. Un asemenea „plan” poate descuraja toate popoarele răsăritene, ucigînd spiritul de rezistență în Est. El legitimează politica Rusiei în Balcani și la Dunăre. Formula pusă înainte nu liniștește Rusia (ale cărei țeluri sînt universale, și care vrea tot), dar poate sluji Rusiei ; ea poate datorită acestei formule atrage întreg poporul german de partea ei. Iar după ce va fi pus Germania de partea ei, după ce își va fi consolidat stăpînirea la Răsărit, ea va zădărnici prin comuniștii francezi împlinirea planului în Apus. Comuniștii francezi nu vor îngădui Franței să fie „cap de pod”. Și nici ceilalți Francezi nu vor fi foarte ademeniți să facă parte dintr-o asociație unde rolul lor va fi egal cu cel al Belgiei, al Olandei și al Danezilor. Franța va face poate o sfortare împotriva comunismului, de dragul unei Europe libere și pentru a fi în fruntea acestei Europe, nu însă pentru a fi a cincea roată la o căruță „occidentală”.

Eden stăruie în vederile sale. E un „plan” care s-a gîndit, care îi pare foarte abil, care e folositor fiindcă „ceva trebuie făcut” și pe care e hotărit să-l sprijine din toate puterile. Înțeleg, e o hotărîre irevocabilă, mai mult chiar, o acțiune care a și început. Eden stăruie însă asupra faptului că această acțiune nu va păgubi Răsăritul, că nu înțelege să renunțe la Răsărit și acceptă sugestia mea că planul lui nu e decît un început de organizare a Europei dar că scopul e și trebuie să fie : Europa. La despărțire, ține din nou să mă asigure că politica lui nu e îndreptată împotriva țărilor răsăritene dar că el, Eden, e convins că tot ce se poate face azi pentru Europeni (și deci și în interesul țărilor răsăritene) e o consolidare a Occidentului. „Dacă am fi din nou miniștri de Externe și d-ta, și eu, ne-am înțelege numaidecît . . . ”

Seara, întilnesc din nou pe Eden (cu doamna) la Ambasada Franței, unde Massigli dă o masă în cinstea noastră. (Mai asistă Ronald Campbell ambasador în Egipt și Dna de Castellane). La cafea, cînd doamnele se retrag, avem din nou o foarte lungă convorbire la care iau parte și Massigli și Campbell.

Eden e vădit doritor să liniștească pe Massigli (care se face ecoul temerilor — exagerate ! — pe care le-a provocat în Franța trecerea lui Schumacher prin Anglia). Anglia nu trebuie să încerce, nici să înceapă nimic care ar putea da Germaniei o situație de întîietate pe Continent. Trebuie deci consolidat înainte de toate Occidentul adică faimosul Cap

de Pod. (Rămîne de văzut dacă „Occidentul”, adică Franța se va lăsa „consolidată” la fel cu Belgia și cu Olanda ! Și dacă comuniștii francezi vor îngădui o consolidare a legăturilor cu Apusul ! Adevărul e că „întietatea” pe Continent depinde de curajul și de tăria cu care o putere se așează, în numele Europei, de-a curmezișul primejdiei celei mai mari și celei mai reale. Această primejdie nu e azi Germania — care poate va fi primejdioasă mîine — ci Rusia — care e primejdioasă **numaidecît**. Dacă Franța, de teama Germaniei de mîine, nu se va împotrivi Rusiei de azi, — ba dimpotrivă va înlesni jocul acesteia, căutînd un sprijin la Răsărit —, atunci degeaba va fi „consolidată” de către Anglia : rolul ei de întietate pe continent va dispărea. Iar dacă Germania, cu toate păcatele ei reale, va da impresia că e hotărîtă să reziste Rusiei și să înlesnească soluții europene, atunci singură, fără voia nimănui prin atitudinea ei de rezistență își va asigura un loc de frunte și un rol hotărîtor în desfășurarea evenimentelor).

Caut să formulez aceste idei fără a supăra pe nimeni, arătînd că toată lumea dorește ca în fruntea Europei mîntuite și unite să se afle „Occidentul” și nu Germania. E bine deci ca Occidentul să fie întărit, cu o singură condiție : ca aceasta să însemne o primă etapă în organizarea Europei, — și nu cristalizarea unor poziții de așteptare resemnată, poziții care nu pot fi statornicite prin măsuri luate numai la Vest : planul care singur poate duce la pace trebuie de la început să se întindă pînă la Răsărit. (Am impresia, cu toate cuvintele sale foarte binevoitoare, cu toate asigurările sale și cu toate stringerile sale mină că Eden nu m-a priceput. Hotărît lucru vrea să menajeze pe Ruși. Pare convins că se poate ajunge la o învoire cu Rușii. A păstrat amintiri bune de la Moscova. Vorbește cu plăcere de convorbirile lui cu Stalin. Idealul său : Anglia — Capul de Pod — Moscova. „Estul” nu-l interesează. Polonia îl „enervează”. Vrea o înțelegere care să provoace cît mai puține zdruncinări).

Massigli e încîntat de această atitudine. Vede în ea singura posibilitate de a păstra legăturile între Anglia și Franța. (Franța pînă cînd o fi înghițită de Rusia, se teme, sau vrea să se teamă, numai de nemți. Această atitudine o îndepărtează azi de interesele noastre. Sint convins că această atitudine nu corespunde adevăratelor interese ale Franței. Pentru Franța, mai mult decît pentru oricare altă țară, „Europa” înseamnă mîntuirea, mîntuirea internă, mîntuire și înălțare pe plan internațional. În condițiile de azi, cînd Franța se teme de un guvern comunist — pe care nu-l va avea, căci la alegere Thorez a căzut chiar acum în noul Parlament — îmi dau seama însă cît de grea e poziția lui Massigli).

Între dejun și masă, am vorbit la Camera Comunelor în fața grupului parlamentar conservator, prezidat de Butler, despre pace, Europa și Răsărit. O scurtă sinteză a celor două din urmă conferințe ale mele. Introducerea și concluziile lui Butler foarte elogioase pentru mine. Atmosfera foarte binevoitoare. Deși am vorbit pe franțuzește am fost ascultat cu atenție, ba chiar cu încordare. Am impresia că această manifestație neobișnuită (conferința unui cetățean dintr-o țară învinsă, încă în stare de războiu, la Comune !) e de mare preț și poate fi de mare folos.

Sâmbătă 7 Decembrie 1946

Seara, masă la Sir Stafford Cripps (în trei : Nușeta, Cripps și eu) în micul apartament locuit de șeful lui „Board of Trade”.

E cea dintii întâlnire cu Cripps după despărțirea noastră la Miciurinsk — în Iulie 1941 ! Prilej ca să lămurim cu apăsare și de altminteri cu deplin succes — neînțelegerea care a dăinuit de atunci între noi. (Dau toate amănunțele despre hotărârea mea de a trece **întii** prin țară — la întoarcerea mea de la Moscova — înainte de a fi plecat în străinătate).

Cripps pare convins — în sfârșit — și discuția urmează foarte prietenește, cu privire la problemele europene — pe care Cripps le privește fără ură împotriva Rusiei (cu care a păstrat legături) dar cu credința neîntinată că „dreptatea” se află de partea Occidentului laburist. (Sovieticii au o mistică, nu însă spiritualitate și fără valori spirituale, o luptă atit de mare ca aceea încinsă acum în lume nu poate fi cîștigată). Rușii vor da îndărăt, Europa va fi liberă, îi trebuie însă un plan **economic și social**. Cripps a vorbit mult cu Schmmacher, socialistul german, care i-a plăcut și care l-a asigurat că numai social-democrația germană poate mîntui Germania și Europa . . . ! (Sînt uimit de simplitatea în care trăiesc miniștrii britanici, Cripps locuiește un mic „flaor” într-o casă uriașă la etajul de jos într-o sufragerie comună cu toți ceilalți chiriași, e un început de viață în comunitate, în „falanster”).

Miercuri 11 Decembrie 1946

Seara, conferința la Clubul Internațional Londra (Belgraw Square). Chairman : Storth, la dreapta și la stînga mea, ca două buchete de flori veștejite : Ducesa de Atholl și Vicontesa Snowden (văduva fostului ministru de finanțe laburist). Public numeros, cițiva deputați laburiști, mulți străini, membrii din diferite „comitete” și „guverne” perimate — polonezi, sîrbi, unguri, bulgari — mult tineret de ambele sexe. La „întrebări”, — un deputat laburist se scoală pentru a declara că nu e de acord cu mine : lucrurile sînt mai grave încă decît le arăt și dacă Occidentul nu face nimic, primejdia se va întinde pînă în Occident. Răspund că dacă onoratul deputat nu e de acord cu mine, eu, în schimb, sînt de acord cu el și că mă bucur că un englez a spus drept încheiere a conferinței mele, ceea ce, ca străin, nu mi-am îngăduit se spun. Cele două muze, ducesa și vicontesa au luat apoi, rînd pe rînd, cuvîntul și în cuvinte însuflețite — și foarte generoase — au lăudat pe orator și au pus în lumină suferințele țării sale.

Această conferință a fost ultimul act al șederii noastre la Londra.

Joi 12 Decembrie 1946

Am trecut — pe o mare liniștită — canalul Minecii și ne-am întors cu „Flèche d'or” la Paris.

Paris, 13—19 Decembrie 1946

Primesc la Paris o scrisoare de la Alecu Cretzeanu, din Washington, care după ce se vestește că Mr. Hamilton Fisk Armstrong („President of the Council of Foreign Relations and Editor of Foreign Affairs”) a

declarat în „New York Herald” din 1 Decembrie că cele trei cărți care i-au plăcut mai mult (printre cărțile politice contemporane) sînt *Congresul din Viena* de Harold Nicolson; *A l'échelle humaine* a lui Léon Blum și *Preliminariile mele* — , îmi dă o dare de seamă despre atitudinea Statelor Unite față de România care corespunde cu cele ce am constatat eu la Londra. Îi răspund în același sens.

Geneva, 21 Decembrie 1946

Primește o scurtă vizită pe care mi-o face la Rue des Granges, Carl Burkhardt, (întors pentru cîteva zile din Paris unde e ministru). Vorbim de Germania, de Rusia și de însemnătatea „Răsăritului European”, „Occidental” care înseamnă mult, n-ar mai însemna nimic dacă nu s-ar afla la ... occidentalul Europei. Fără restul Europei, „Occidental” și împreună cu el întreaga civilizație europeană rămîn în aer.

C.B., după obiceiul său îmi istorisește două „întîmplări” :

Un german, specialist în construcția de V 1 și V 2 și „rechiziționat de Francezi” a venit să-l vadă la Paris și i-a mărturisit că era unul dintre prietenii bietului Schulenburg. Înainte de moarte, Schulenburg i-ar fi spus că una din părerile sale de rău, acum la moarte, era de a nu fi putut sta de vorbă cu prietenul său Gafencu cu care se potrivea atît de bine în judecățile sale politice.

A doua întîmplare: Bogomolov, ambasadorul sovietic la Paris, l-a întregat dacă e adevărat că cunoaște, din copilărie, pe Gafencu și ce fel de om e acest G. „E inteligent, dar ce vrea?” ar fi spus Rusul. „Citește-i cărțile” ar fi răspuns Carl.

Și o anecdotă, gen Carl.

Ducele de la Force, ignorant ca atîți francezi de ieri de geografie și geopolitică i-ar fi spus, acum de curînd : „je me suis laissé dire que dans certains coins de la Suisse, on persistait encore a parler un dialecte allémanique ...”, dovedind astfel credința lui că tot restul Elveției e franceză. La plecare, Carl mă sfătuește să fiu cu băgare de seamă și foarte prudent, fiindcă rolul util și însemnat pe care îl joc, mă expune la primejdii reale. Mi s-a vorbit de mai multe ori de aceste primejdii. Cum m-aș putea apăra? Cum mi-o fi scris, așa se va întîmpla. Singura mea „prudență” e de a-mi face fără fățărnicie, datoria.

Duminică 22 Decembrie 1946

În „New York Herald Tribune” au apărut o serie de reportaje despre România, nepărtinitoare și curajoase, arătînd stările și oamenii așa cum sînt. Critici severe împotriva lui Grozea, lui Tătărescu și a Comuniștilor. La sfîrșit însă (întocmai ca la sfîrșitul seriei de articole din „Times” ale lui Seton Watson junior) a apărut un reportaj foarte puțin măgulitor pentru opoziție; liderii ar fi prea bătrîni și ar fi lipsiți cu desăvîrșire de spirit constructiv și de „program social”, partizanii ar fi tot mai „naționaliști” și mai „antiminoritari” — drept concluzie: nu trebuie făcut nimic pentru o țară coruptă unde alegerile au fost totdeauna falsificate și unde triumful ideii naționale poate duce la excese naționaliste.

Acest fel de a neutraliza la sfîrșit destăinuirile îngrijorătoare făcute în tot șirul unor bune articole de reportaj, nu poate fi atribuit decît unor

„informatori” foarte stăruitori și foarte persuasivi de „ultimă oră”. Și deoarece nu cred că poate fi vorba de propagandă oficială, deoarece gazetarii străini au denunțat de mai înainte cusururile acestei propagande, îmi închipui că aceste impresii de ultimă oră sînt datorită „sugestiilor” unor cercuri minoritare, îngrijite de curentele „naționaliste” care întovărășesc marea luptă națională pe care o duce poporul român . . . . Iată propaganda primejdioasă împotriva căreia trebuie luptat. Cu atît mai mult cu cît are un simbur de adevăr : e de crezut că tineretul, care e în rîndurile rezistenței, agită din nou, cu imprudență, lozinci antisemite, și că șefii, incontestabil foarte bătrîni (ceea ce nu e vina lor și mărește încă meritul lor) sînt lipsiți de ceea ce se numește în Apus un program „social” (De la moartea bietului Madgearu, „programul” lui Maniu e cam lipsit de precizie și de actualitate). De altfel cine se mai gîndește azi, cînd în joc e însăși ființa neamului, la programe „sociale”, ca în țările liniștite și bine adăpostite. Cel mult guvernul de azi, care nu se sinchisește de problema națională, mai are vreme să croiască planuri — probabil „cincinale” ! — pe care le aplică așa cum le aplică. / . . . /

(Am vrut să lămuresc această chestiune numaidecît la Paris, printr-un interviu dar m-am răzgîndit. Trebuie un răspuns bine întemeiat și „construit”).

Mă gîndesc la un articol (poate în „Carrefour”) în care să arăt cu prilejul alegerilor din Răsărit (Bulgaria, România, Polonia) :

1. Alegerile au căpătat o însemnătate **internațională**; fiecare țară reprezintă un **vot** și poate înriuri astfel marea luptă care se duce în lume, între blocuri opuse. De aci presiuni fatale („votul”, dacă țara mea nu e „garantată”, e o pricină de opresiune). De aci nevoia unui **control internațional**, care să îngăduie libera exprimare a **voinței adevărate a unui popor**.

2. Țările din Est duc o luptă pentru existența lor națională, împotriva unor tendințe care sub acoperirea de „reforme sociale” tind la supunerea și prefacerea ființei naționale a fiecărui popor. **De aceea** tot ce e național trece înaintea preocupărilor sociale și economice. Primum vivere, deinde filosofare. Tot ce e național cuprinde însă toate **păturile sociale**, fără excepție. Și cuprinde mai ales păturile sociale nevoiașe — țărănimea — elementul cel mai național din țările răsăritene. „Stînga” e cu rezistența, oportunistii cu puterea.

3. Partidele de opoziție nu lipsesc, în vremurile normale, de idei sociale : liberalii au făcut exproprierea din 1919—1920, țărăniștii luptă pe toate tărîmurile pentru o cinstită și reală democrație rurală agrară și pentru alegerile libere.

4. Ceea ce lipsește cu **adevărat** opoziției rezistente din toate țările răsăritene, e un program de reorganizare generală a lumii, respectiv a Europei (program cu cuprins politic, economic și social) care să poată fi opus „programului comunist” care se sprijină pe ideologie și pe doctrina universală a comunismului internațional ca și pe forța atît de activă a Moscovei. Atîta vreme cît opozițiile din țările răsăritene nu vor putea opune decît un ideal național insufletit dar mărginit, aspirațiilor internaționale ale comunismului, ele vor fi covîrșite de un ideal mai întins, mai cuprinzător — și în vremurile de azi, incontestabil, mai actual, mai potrivit cu tendințele omenirii de azi.

Pentru a putea însă opune aspirațiilor comuniste un program mai întins, acest program trebuie să vină de aici unde se poate forma: în țările libere și puternice din Apus. Singurele reforme „sociale” temeinice, singurele alcătuirii economice statornice, singurele realizări politice de viitor trebuie să fie concepute și îndeplinite într-un cadru larg, internațional.

Lipsurile care se constată la Răsărit cer deci o grabnică intervenție pentru ca rezistența la Răsărit, care are o valoare europeană și un interes european, să poată avea și un sprijin ideologic și programatic european.

5. Trăsătura de unire între lupta pentru apărarea valorilor naționale și lupta pentru alcătuirea unei democrații europene, în sens occidental (două idei care nu se exclud, nici nu se contrazic) o constituie principiul federativ — unire în libertate (opus principiului totalitar: uniformizarea sub presiunea unei singure discipline) principiul federativ = „aboutissement logique de la pensée politique européenne”.

Luni 23 Decembrie 1946

Bevin a ținut un lung discurs la Radio, împărtășind publicului britanic impresiile culese la New York. Discurs cenușiu, fără accente, nici culoare, fără putere de convingere. Bunăvoință și neobișnuită blândețe față de Soviete, un optimism de Crăciun care nu pare decât pe jumătate sincer. Vajnicul luptător pare obosit. Boala? Menajamente față de opoziția din partid? Sau dorința de a încerca în adevăr o împăcare cu Rusia?

Discursul se potrivește cu „atmosfera de destindere” de care se vorbește de câteva zile.

Din păcate, cele din urmă știri din Moscova nu confirmă această destindere.

Agențiile de presă vestesc că au reînceput de ieri atacuri vijelioase în ziarele sovietice îndreptate împotriva circumitorilor occidentali și îndeosebi împotriva lui Bevin. „Pravda” îl denunță drept „inamicul No.1” (!!) al „democrațiilor progresiste”. Și „Izvestia” vestește politica lui Bevin în Orientul apropiat și în Germania.

Perioadele de destindere nu țin vreme îndelungată. Iar mișcările strategice și tactice ale Moscovei vor pricinui în curând noi dezamăgiri.

Citesc chiar acum cartea simplistă dar foarte adevărată a lui Bullit (*The Great Globe Itself*) care spune pe șleau tot ce știe despre U.R.S.S.: „Telul suprem al comunismului cere ca politica externă a Uniunii Sovietice și a tuturor guvernelor controlate de comuniști să urmărească dictatura comunistă întinsă pe tot globul. Această țintă e neschimbată și de neschimbat. Strategia și tactica Sovietelor atîrnă de împrejurări. Scopul urmărit e totdeauna același. E și rămîne: „cucerirea lumii pentru Comunism”. E un adevăr simplu pe care toți bărbații de Stat occidentali l-au priceput, l-au exprimat în diferite formule și pe care cu toții, chiar și neînduplecatul Bevin îl uită de îndată ce „atmosfera” pare să se limpezească.

Crăciunul 1946

Îl petrecem în Rue des Granges, în jurul unui mic pom de Crăciun împodobit de Nușeta.

Crăciun liniștit și melancolic. Ne gândim cu reculegere la morții noștri — tot mai numeroși — și la toți cei ce ne sînt departe, tot mai departe.

(La dejun : De Beaumont, de Pontalis, Scoler, Bădărău, Zaharia Pogoneanu).

De Crăciun, mai pretutindeni, cuvinte de împăcăciuire.

(Tilea îmi telefonează din Davos că știe precis că schimbarea de atitudine a lui Molotov, la Moscova, se datorește unui ultimatum precis și foarte puțin discret dat de Byrnes-Bevin. V.V.T. e optimist : la anul la țară ! Payot e informat că Rușii sînt foarte stînjeșiți din pricina lipsei de petrol (producția lor de petrol nu e suficientă pentru uriașele lor nevoi industriale și agricole).

Hotel Gstaad, 27 Decembrie 1946 — 10 Ianuarie 1947

(Anul Nou la „Olden” cu soții N. și C. Caranfil, familia Bossy, Magda și G. Assan).

.....
La 10 Ianuarie, vizitez la Wengen, pe Hollman, ministrul britanic la București, care a avut un accident de ski în timpul vacanței și și-a rupt un picior.

Aflu vești interesante din țară. Hollman pare foarte dornic să nu ia pe Ruși în răspăr și să caute „acomodamente” cu reginul și cu guvernul. Pretinde că a stabilit legături bune cu unii dintre membrii guvernului care, spre deosebire de „alții”, sînt după părerea lui „buni români”, astfel Gheorghiu-Dej („un viitor prim ministru”), Pătrășcanu și socialiștii din guvern. (Are cuvinte deosebit de bune pentru „cumințenia” lui Șerban Voinea, actualmente ministru la Berna și pe care îl socotește drept un viitor ministru de Externe). Grozea și Tătărescu îi par „abili” dar fără nici o greutate. Sînt simpli „gambler”. Guță, inteligent, e „peste măsură de mincinos”. H. nu are o părere prea mare de „opoziție”. Maniu și Brătianu sînt „prea bătrini”. Partidele de opoziție trebuie să se „întinerească” și să se „innoiască”. Ionel Pop îi pare cel mai destoinic dintre șefii posibili ai partidului național țărănesc (sint de acord !). Viitorul e al socialiștilor și al țărăniștilor ! Cei dintii trebuie cultivați ca să nu alunece în cîmpul sovietic și să poată fi un instrument de cîrmuire independentă. Tărăniștii trebuie, sub o nouă șefie, să capete un program social mai dinamic și mai mlădios. (H. se apără de invinuirile ce i se aduc : el nu lucrează „pentru” Soviete, în situația în care se află România însă, Anglia nu poate acționa decît cu multă prudență, căutînd să desprindă din blocul guvernamental forțele politice vii și să le sprijine pentru a înlesni o normalizare a vieții de stat. Cînd armatele roșii vor pleca (!), adică după încheierea tratatului cu Austria, situația se va limpezi : trebuie lucrat deci de pe acum pentru a înlesni această limpezire. De aceea trebuie pregătiți țărăniștii și socialiștii. Liberalii par lui H. „isprăviți”. Dinu B. e un „gentleman” foarte drăguț, partidul nu mai are vlagă. Titel Petrescu e un „boem” foarte simpatic, dar nu are autoritatea unui adevărat șef. În ce privește problema „economică”, H. e de părere că România trebuie negreșit ajutată cu capital anglo-saxon. F. rește, trebuie fiecare caz în parte (adică seriozitatea fiecărei afaceri ...).

Toate aceste păreri au oarecare însemnătate fiindcă vor fi raportate de H. și expuse la Londra. Bevin a convocat pe toți miniștrii săi balcanici

chiar la începutul săptămînii viitoare. De aceea caut să sugerez, cu cît mai multă chibzuială, unele păreri (pe care H. le ascultă cu un vădit interes).

Din punct de vedere politic, marea problemă a independenței vieții politice românești nu atîrnă atît de ce se petrece la București ci de ce se petrece la Washington și Londra. Vor izbuti Anglo-Saxonii să mîntuiască Răsăritul European, statornicind o ordine de drept unitară? Dacă da, România, va trăi, de nu, România se va prăpădi, Răsăritul european se va prăpădi și Europa întreaga nu va putea să reziste nici ea. Problema e europeană.

Eu sînt optimist fiindcă am convingerea că Anglo-Saxonii au început. Trebuie însă, pînă în ziua mîntuirii ca România să reziste. De aceea străduințele depuse pentru „consolidarea” forțelor vii, adică ale socialismului și ale Țărănismului, sînt utile. Tensiunea între U.R.S.S. și România nu trebuie mărită. Dacă socialiștii pot fi cîștigați de partea „laburismului” și a ideii europene, cu atît mai bine. Dacă se pot pregăti forțe tinere la țărăniști, și mai bine. Liberalii nu trebuie disprețuiți. Greutatea pentru ei de a se „adapta” împrejurărilor nu provine din lipsa totală de simț social (mulți liberali au fost pe vremi „roșii” și au chiar o tradiție „roșie”, iar marea expropriere e opera lor !), ci provine din faptul că ceea ce precumpănește la ei e elementul național și tradiția națională. Liberalii au cîrmuit într-o țară liberă, ferită de influențe străine . . . Nu e exclus însă că dacă situația va fi prielnică unei liberări a României, partidul liberal să se apropie de elemente politice mai înaintate, ca de partidul socialist de pildă (așa cum după expropriere în 1920, vechii conservatori s-au apropiat și s-au legat de țărănism !).

Deocamdată însă și în timp ce „viitorul” se pregătește, e nevoie de o afirmare și de o rezistență națională. Aceasta e nevoie în interesul permanenței statului și a neamului românesc ; e nevoie și în interesul economie. De aceea personalitatea lui Maniu (cu toate cusururile bătrînului !) e de așa mare preț. Nimic nu trebuie făcut pentru a micșora prestigiul său. E o forță reală, cu atît mai trebuincioasă cu cît în haosul de azi forțele și valorile active sînt foarte rare !

Căutați să desprindeți elementele bune pentru o soluție de viitor, respectați însă acele valori naționale care reprezintă o permanență și o continuitate absolut necesară, între timp, românii din străinătate vor căuta să lămurească locul care revine țării lor într-o Europă liberă, deslușind în același timp, caracterul european al problemelor Răsăritului.

În ce privește partea economică, sînt firește partizanul unui sprijin financiar din partea Apusului, cu o condiție însă, condiție de principiu, nu de circumstanță, trebuie ca sprijinul pe care regimul îl cere (și pe care Rușii îl doresc fiindcă le convine) să slujească la liberarea economică și politică a României. Capitalul e o armă pașnică ; el trebuie întrebuintat și folosit cu chibzuială !

.....

Geneva, 11 Ianuarie 1947

Caut să redactez memoriul pentru F(oreign) O(ffice).

22 Ianuarie 1947

Ziarele publică textul tratatului de pace cu România. Din țară primesc vești tot mai îngrijorătoare cu privire la nenorocirile pricinuite de secetă. Public următorul articol în „Journal de Genève” din 22 Ianuarie 1947. Am trimis acest articol² tuturor prietenilor din străinătate, rugându-i să informeze presa din țările în care locuiesc despre foamete și despre atitudinea adevărată a țării față de tratate ...

23 Ianuarie — 15 Februarie 1947

Am redactat memoriul pentru Warner, l-am isprăvit pe la 10 Februarie și l-am expediat la 13 Februarie, prin legația britanică din Berna. Nu-l consider însă desăvârșit, trebuie să-l prelucrez (am citit între timp cartea lui Reves : *Anatomia Păcii*, care m-a impresionat cu atât mai mult cu cât deslușește unele idei pe care le-am exprimat și eu, acum un an în conferința mea „Pacea cea grea”. Trebuie acum : 1. redactată această din urmă conferință, pe care am repetat-o de mai multe ori dar nu i-am dat niciodată o formă definitivă ; 2. desăvârșit memoriul Warner cu idei despre „universalism”.

.....

La 10 Februarie, au fost iscălite la Paris tratatele de Pace. Italienii au făcut rezerve zgomotoase (se vorbește de pe acum de revizuirea tratatului cu Italia !) Tătărescu a făcut și el unele rezerve.

.....

M-am hotărât să redactez un scurt protest (reamintind existența celor două memorii) și am avut plăcerea să văd că ziarul „Le Monde” a așezat acest protest la loc foarte potrivit în numărul închinat „Semnării Tratatelor de pace”. Acest protest³ rămâne deci legat de semnarea tra-

² Articolul, apărut sub titlul *La Famine en Roumanie*, a fost reprodus în întregime în presa portugheză, în „Osservatore Romano”, în „Daily Mail” și a fost citat de mai multe ziare elvețiene. Prin el, G.G. cere tuturor instituțiilor umanitare din Apus un ajutor grabnic pentru România, scriind mai ales :

„Ces lignes s'adressent avant tout aux institutions qui se sont fait un devoir de secourir les peuples en détresse : leur aide est indispensable à la Roumanie. Elles s'adressent également aux Puissances qui gouvernent aujourd'hui le monde : il ne suffit pas de fixer à un peuple des conditions de paix ; il faut encore lui assurer des possibilités d'existence. La famine qui ravage les pays de l'Est est d'autant plus grave qu'elle sert dans un région de l'Europe d'où l'Europe s'est retirée. Il règne dans cette région des situations anormales et un désordre profond auxquels les nouveaux traités n'apportent aucun remède. Pour mettre fin à ce désordre, il faut aider tous les peuples qui en ont le droit, et la volonté, à faire partie à nouveau de la Communauté des États Libres. Cette Communauté repose en Europe sur les données d'une civilisation qui n'est l'ennemie de personne ; elle tend à abolir les divisions arbitraires, les situations anormales et à laisser s'établir des rapports libres entre nations, afin de protéger les échanges, le travail, — la vie”

(Notă aflată în manuscris).

³ Protestul publicat în „Le Monde” din 11 Februarie 1947 conține următoarele :

„L'attitude de l'opinion publique roumaine est consignée dans les deux mémoires qui furent remis, lors la dernière conférence de Paris aux délégations des Nations Unies.

„Je ne crois pas qu'il y ait quelque chose à changer à ces conclusions. Seule une révision complète et entière des traités de paix pourrait garantir à la Roumanie non seulement ses libertés et l'exercice de sa souveraineté, mais encore son appartenance à l'Europe, son existence nationale libre, — sa vie”.

(Notă aflată în manuscris).

tatului nostru și dă atitudinii noastre de rezistență față de politica pe care o urmăresc Națiunile Unite (în deplină contradicție cu principiile lor) un temei românesc și un temei european.

Până acum nu cunosc altă luare de poziție din partea opoziției românești. Nici o știre asupra sau de la Maniu. În schimb multe zvonuri despre o criză iminentă de guvern, din pricina situației disperate a economiei naționale.

31 Martie 1947

.....

Jean Galtier Boissière publică al treilea volum de memorii (*Mon journal dans la drôle de paix*) — memorii care au un mare succes de librărie și care scriu la pg. 119 comentarii din cele mai elogioase cu privire la *Preliminariile mele*, sub titlul: *Un grand livre d'histoire contemporaine* (... „Ouvrage d'une portée considérable dont la critique n'a presque pas parlé et qui disparaît mystérieusement des librairies chaque fois qu'il est mis en vente). Tăcerea criticii și dispariția din librării se referă la Franța, fiindcă în restul lumii, slavă Domnului!

3—4 Aprilie 1947.

(Un) Articol⁴ cu care am ținut să fixez poziția țărilor răsăritene față de atât de însemnatul discurs al lui Truman și prin care am răspuns la unele critici absurde stîrnite în presa elvețiană (unele chiar în „Journal de Genève” sub semnătura lui Stelin Michaud).

Luni 7 Aprilie 1947

Fabre Luce îmi trimite o nouă broșură a sa despre „proiectul Churchill”. Scriitorul buclucaș, închis rînd pe rînd de nemți și de francezi, — după ce s-a îndepărtat prin serieri îndrăznețe (și prin faimosul său *Journal* din timpul războiului) atât de cauza Franței cît și de aceea a ocupanților germani, se leagă cu bucurie de ideea lui Churchill: confederație europeană pe temei de strînsă prietenie, franco-germană, — pentru a da o nouă expresie vechilor sale idei de colaborare continentală. Cartea nu intră în miezul problemei, dar e interesantă și cuprinde unele formule fericite. După părerea mea, trece prea ușor peste rolul pe care Anglia e silită să-l împlinească azi în politica europeană. După distrugerile materia-

⁴ Articolul a apărut în „Journal de Genève” (3—4 Aprilie 1947). La discursul lui Truman anunțînd că Statele Unite sînt gata să dea un ajutor politic și economic popoarelor ce doresc să-și mențină libertatea, G.G. răspundea încoșeabi:

„Acceptons l'aide qui s'offre au nom de la liberté; personne n'a rien à y perdre. Et lorsqu'il s'agit de régler les affaires de l'Europe, souhaitons que les Américains trouvent dans l'Ancien monde des partenaires et des guides qui ne soient pas accablés par la grande peur, ni séduits par des calculs mesquins: des Européens capables de concevoir le relèvement de l'Europe dans son ensemble, et de défendre les quelque vérités essentielles, en dehors desquelles il n'y a jamais eu, et il ne pourra jamais y avoir une civilisation européenne”. (Notă aflată în manuscris).

le și morale din vremea din urmă, nu aș pune accentul „învierii” și a reclădirii europene pe colaborarea încă atât de greu de închipuit (deși negreșit **trebuincioasă**) între Franța și Germania, ci pe o colaborare politică și economică anglo-franceză : pe **închegarea Occidentului** sub oblăduirea Americii. În al doilea rînd accentul învierii nu trebuie oprit (cum se resemnează s-o facă Fabre Luce) pe actuala linie care taie **Europa în două**, ci trebuie să libereze și să unească întreaga Europă. Răsăritul e trebuincios unei organizații europene temeinic statornicite. Sînt două puncte unde lucrarea lui Fabre Luce se îndepărtează de memoriul pe care l-am întocmit pentru F.O. și de conferințele mele.

Interesant e că literatura „federalistă” se dezvoltă tot mai mult (cărți, reviste etc ...) — și că ideea înaintează pe două căi : pe calea **universalismului** — potrivit formulelor precise și deosebit de inteligente din cartea lui Reves : *Anatomie de la Paix*, și pe cale europeană, potrivit planului Coudenhove și a îndemnurilor lui Churchill. (În ce mă privește, am formulat ideea „universalismului” în conferința mea despre „la Paix difficile” ținută pentru întia oară la Geneva în Martie 1946 —, și în Franța, în Mai 1946 — adică vreo nouă luni înainte de apariția cărții lui Reves, — iar ideea unității europene pe care am atins-o în *Preliminarii* (1943—1944), am reluat-o în conferințele mele din Londra și în memoriul către F.O. Cu toate că am fost depășit de evenimente și de publicații, se cuvine totuși să dau acestor idei o formulare mai desăvirșită în cuprinsul unei cărți).

Vineri, 18 Aprilie 1947

Egloff, editorul meu, îmi trimite mai multe exemplare din lucrarea mea *Derniers jours de l'Europe*, ediție nouă, tipărită la Paris, în condiții mai modeste decît ediția elvețiană, dar totuși mulțumitoare.

Totodată, primesc exemplare dintr-o ediție spaniolă — *Ultimos Dias de Europa* — care a apărut la începutul lunii la Barcelona. Cele din urmă zile urmează cariera *Preliminariilor*, și apar rînd pe rînd în toate limbile : ediția germană e în vînzare de mai bine de șapte luni, ediția spaniolă e pe piață — ca și noua ediție pariziană, ediția engleză e gata și cea portugheză în pregătire.

Pentru fudulie : cele dintîi critici din Spania spun : „Iată o carte nouă, minunată, ca toate cele pe care le cunoaștem, datorite acestui autor”. „Destino Barcelona”, și : „O nouă carte a lui Gafencu. E destul de a pomeni acest nume pentru ca elogiul cărții să fie și făcut, G., ilustru scriitor român care și-a făcut un așa mare renume cu cartea sa *Preliminariile* și care confirmă acest renume prin cartea de față, etc. etc. „La Vanguardia”, Barcelona.

Foarte mulțumesc.

Strasbourg, Duminică 20 Aprilie — Miercuri 23 Aprilie 1947.

Duminică dimineața plec spre Strasbourg pentru a ține două conferințe. Sînt primit de Jules-Albert Jaeger, directorul Institutului de Studii Europene. Seara, masă oferită de Robert Guy, cu generalul de Langlade, guvernatorul militar al orașului Strasbourg și Doamna de L., și cu profesorul Weiss, decanul faimoasei facultăți de medicină din Strasbourg și Doamna W.

Luni, 21 Aprilie, dimineața, vorbesc la Institut, în fața unui public simpatic și numeros de tineri și tinere. La 12, vorbesc la Radio Strsbourg despre generalul Berthelot, fostul guvernator militar în acest oraș și mai înainte „... un messenger de victoire et de liberté envoyé par la France dans un pays indissolublement lié à la civilisation française” ...

La unu, mare dejun oferit de Iaeger : mari industriași, profesorul Paultrier (ilustrul dermatolog și vechi prieten al meu din Lausanne) și câțiva foști parlamentari. La trei, mi se pune o șalupă la dispoziție ca să vizitez marele port pe Rhin, la cinci, recepție la palatul guvernatorului militar (fac cunoștință generalului Revers, cu care am o convorbire mai lungă, și a multor alți ofițeri superiori. Revers, azi șef de stat Major al Armatei și una din personalitățile cele mai însemnate din lumea militară, e „în inspecție” la Strasbourg) Seara o nouă masă oferită de Iaeger, cu decanul facultății de drept, primul redactor al ziarului „Dernières Nouvelles d'Alsace” — Jean Unittel — , prietenul Paultrier, directorul portului, Graal, un senator, etc., primire caldă, discuții — firește politice — lungi și animate. Dezvolt, în amănunte, părerile mele.

Măști 22 Aprilie, dimineața, vizita palatului de Rohan, inconjurat de mormane de ruine, el însuși crunt lovit de câteva bombe — rătăcite — aruncate de Americani. Alături catedrala neatinsă, se înalță în toată vechia și uimitoarea ei măreție. Directorul muzeelor îmi face cinstea de a-mi arăta operele de artă, mintuite de bombardament. La prinz sînt oaspetele Prefectului — un tînăr rezistent, Cornut Gentile, împreună cu generalul de Langlade și cu profesorul Paultrier; după masă, la ceai Doamna Hirrenschmidt, președintele Crucii Roșii, dă un mare ceai în cinstea mea; seara, la ora opt și jumătate, țin o conferință la universitate „introdus” de Decanul Facultății de Drept și în fața unui public foarte numeros, cu soții de Langlade în frunte; — după conferință, supeu la guvernatorul militar.

Păstrez în urma acestei scurte șederi în frumosul oraș de pe Rhin, amintirile cele mai plăcute. Primirea făcută „răzvrătitului” român, nu numai de marele public dar chiar de oficialități — și în rindul dintîi de capii armatei — dovedește cit de ușor izbucnesc din nou în Franța simțămintele de simpatie pentru România. Și cit de dornică e lumea franceză, — tulburată de teoriile anti-franceze ale comunismului sovietic — de a asculta din nou cuvinte închinete misiunii europene a Franței. Conferințele mele — în care am dezvoltat din nou părerile mele despre pace, despre universalismul sovietic căruia trebuie opus un universalism occidental, despre cuprinsul pozitiv — ordinea în sens occidental — pe care ar trebui să-l aibe politica de rezistență a puterilor apăsene și în sfîrșit despre principiul federalist care poate înfrunta totalitarismul sovietic — au avut un viu și adînc succes. Niciodată încă nu am simțit un auditoriu mai apropiat de gîndirea mea, — niciodată, însuflețit de simpatia acestui auditoriu, nu am găsit cuvinte mai potrivite pentru a trezi cu folos gîndiri și simțăminte prielnice cauzei pe care o apărăm.

Laudele ascultătorilor și ale publicului nu au conținut : „G.G. unul din bărbații Europei — scrie — „Les Dernières Nouvelles d'Alsace” în articolul său editorial — care a priceput cel mai bine și care a analizat cel mai adînc vremile noastre...” etc. etc. Iar directorul Institutului de Studii Europene, Iaeger — într-o scrisoare de mulțumire, îmi spune :

„Nous espérons vivement que vous conserverez la mémoire de la ferveur et de l'enthousiasme de votre public strasbourgeois que vous avez porté, par votre parole, au-dessus de lui — même” !

Geneva, Vineri 25 Aprilie 1947

Conferința din Moscova a luat sfârșit. „L'échec a été complet” anunță agențiile și presa. Se pare în adevăr că de data aceasta, nu s-a atins nici măcar umbra unui rezultat : nimic în chestia germană, nimic în chestia austriacă.

Rușii au fost încăpăținați și au respins cu o înverșunată rea voință toate propunerile apusene : alianța propusă de englezi, pactul în patru propus de Americani, ca și toate cererile Franței.

Apusenii au fost intransigenți în chestia reparațiilor, cerute de Ruși. Neînțelegerea în chestia germană a înrurit discuțiile în chestia austriacă. Cele două pricini de ceartă : bunurile zise germane în Austria, cerute de Ruși (și care ar asigura Rușilor stăpînirea de fapt a vieții economice austriece !) și revendicările lui Tito în Carintia.

Și ce se va alege acum din „pacea” europeană ? Mai întii cum rămînem noi ? Amînarea păcii cu Austria înseamnă prelungirea ocupației militare în România și în Ungaria. Cu tot tratatul iscălit — și pe care Apusenii sînt pe cale să-l ratifice — rămînem cu desăvîrșire tăiați de lume — „pionieri de pace” — în mîinile armatei roșii !

În al doilea rînd, și mai ales, (fiindcă de această întrebare atîrnă totul, atîrnă și soarta noastră !) cum vor ieși cei Mari din această situație atît de serioasă cînd discuțiile, negocierile și toate lămuririle trebuincioase au ajuns la un punct mort ? De acum înainte, cele două tabere își stau față în față și nu mai pot da îndărăt ; tranzacțiile pe socoteala altora nu mai sînt cu putință, orice pas înapoi slăbește pozițiile fie a uneia, fie a celeilalte dintre Marile Puteri și poate avea drept armare însemnate prăbușiri. Nu mai e o firguială, e o ceartă de interese, e o măsurătoare hotărîtoare de forțe. Acel ce va fi silit să se retragă de pe poziție, cine știe unde se va mai putea opri.

Ziarele amintesc că răposata conferință a ținut patruzeci și cinci de zile și că nesuccesul ei e atît de desăvîrșit încît miniștrii au hotărît să se întrunească din nou abia în Noiembrie viitor ! Niciodată înțelegerea în care sînt prinși acești miniștri nu s-a desfășurat într-atît și pe așa lungă vreme : această despărțire va fi o grea încercare pentru liniștea lumii ! (În ce privește Austria, o întrunire de experți va încerca numaiidecit — chiar cu începere de la 1 Mai — să înlătore greutățile dintre aliați. Ce vor putea însă face experții acolo unde au dat greș conducătorii !).

În ce mă privește, consider situația de azi cu atît mai interesantă cu cît pune la încercare tezele și părerile pe care le-am apărât în timpul din urmă, verbal și în scris.

Ce se poate întîmpla acum ? Și Apusenii și Rușii sînt hotărîți să reziste pe poziții. S-ar putea închipui o statornicire implicită a stărilor de fapt, o ruptură tot mai adîncă, poate definitivă a Europei. Nu cred însă o asemenea primejdie cu putință ; acum doi ani, mulți teoreticieni și chiar unii politicieni o preconizau ; azi, aproape toată lumea își dă seama că împărțirea Europei înseamnă, în cel mai scurt timp, război (. . . fiindcă

nici Rușii, nici Apusenii nu sînt adevărat hotărîți și nu se vor putea resemna să se oprească pe actuala linie de demarcațiune între cele două zone de ocupație !). Atunci ? Ori va izbucni numaidecît un război pe care nimeni nu-l vrea, ori politica de unificare a celor două zone deosebite, politica așezării unei ordini în Europa — și în lume — va încerca să treacă peste barierele actuale și să se dezvolte fie în folosul unora, fie în folosul celorlalți. În acest gînd, și unii și alții vor începe de pe acum să slăbească pozițiile adversarilor și să-și întărească propriile lor poziții. (E în firea lucrurilor și în spiritul vremii ca orice politică cu adevărat potrivnică războiului, e silită, vrînd nevrînd, să urmărească împlinirea unei ordini unitare, singura ordine în măsură să asigure pacea în zilele de azi !).

De pe acum însă, e vădit că procedeele celor doi adversari nu sînt asemănătoare.

Anglo-Saxonii sînt puși pe rezistență — numai pe rezistență. Marshall și Bèvin — spun agențiile telegrafice — se vor întruni numaidecît la Berlin pentru a contopi și mai mult, întărîndu-le economicește și politicește, zonele lor de ocupație în Germania.

Rușii în schimb sînt puși pe așteptare. Toate comentariile din Moscova vestesc că inverșunarea — deseori brutală — a lui Molotov, se datora credinței specifice rusești și sovietice, că timpul e de partea Răsăritului și că deci trebuie cîștigat timp. De ce ? Nu pentru a întări propriile poziții, pe care nimeni pînă acum nu le amenință direct ci pentru a da „timpului” prilej să slăbească pozițiile potrivnice... În această privință, acțiunea timpului” e puternic sprijinită de propagandă comunistă și de străduințele „generoase” ale unor nătărăi ca Wallace și Crossman, care din ambiție, din fudule și din prostie (Crossman are prostia agresivă a tinerilor „care promit”) încercă lucrurile.

E vădit că Rușii joacă mai bine — ei dovedesc din nou, cum așa de bine spune Montaigne că sînt *poporul cel mai modern*, căutînd să pătrundă în tabăra adversarilor cu ideile și cu sistemul lor, ei sparg rezistența și urmăresc în spiritul vremii ! — întinderea și așezarea în lume a ordinei unitare sovietice. Atîta vreme cît ciocnirea se va produce între naționalismul american și cel englez de o parte și internaționalismul sovietic, de altă parte, victoria va fi a Sovieticilor. Naționalismul, oricît de puternic ar fi sprijinit nu mai poate ține piept internaționalismului.

Salvarea Occidentului ? Și a Europei ? Trebuie ca Occidentul să se hotărască să fie atît de modern ca Răsăritul, adică tot atît pe universal. Pînă mai ieri, comuniștii erau atacați cu porecla să sînt internaționaliști. Azi, ei se ascund sub fel de fel de lozinci naționale și internaționale. În realitate, ei rămîn internaționali : această e puterea lor — o putere hotărîtoare în felul în care se dă azi lupta politică, atît de plan internațional cît și în cuprinsul fiecărui Stat.

Dacă tabăra occidentală vrea să ție piept și să învingă, trebuie să schimbe porecla în renume ! Adică trebuie să aibă curajul de a da și ea lupta pe tărîm internațional, depășind cu ideile, planurile și cu intențiile ei hotarul dintre Est și Vest ....

Lupta între State a ajuns la un punct mort. Trebuie puse în mișcare mulțimile, trebuie formate pretutindeni „majorități” pentru suprema încercare de forțe și de voinți politice... E primejdios și absurd ca Apusul să încrenească într-o poziție de rezistență, determinată de voința

unor state naționale, în timp ce mișcarea masselor să se producă de la Est spre Vest, împingând înainte și întărind pretutindeni datorita unui prestigiu internațional, idei și principii care în nici o țară nu au aprobat majorității populației.

Un plan pentru Europa, — un plan pentru organizarea unitară a lumii, — și metode de luptă internațională, pentru împlinirea acestor teluri mîntuitoare !

Marți 13 Mai 1947

Am avut în zilele din urmă mai multe întrevederi interesante cu capii diferitelor delegații care se află în aceste zile de foarte vie activitate diplomatică la Geneva. Am stat de vorbă mai lung cu A. Nathan, șeful delegației franceze la Conferința economică (A.N. împreună cu soția, cu Payot și ⁵ au luat masa la noi) apoi cu dl. Etherige, șeful delegației americane în comitetul de anchetă pentru Grecia, și cu mai mulți colaboratori ai săi, profesori.

Americanii sînt curajoși, plini de avînt, dornici să descurce greu încercatele treburi europene; Francezii timizi, infricoșați, lipsiți de îndrumări precise, se mărginesc doar să exprime nădejdea că „lucurile se vor potoli de la sine”, fiindcă valul comunist nu va putea stinge viața europeană și se va izbi pretutindeni de rezistența unor „celule individuale” care nu se supun totalitarismului asiatic. Francezii nu văd însă folosul unor „planuri de ansamblu” — nici putința de a împlini asemenea planuri . .

Totuși de asemenea planuri m-am dus să vorbesc la Zürich, unde am dezvoltat la ⁶ o conferință despre „Statele Răsăritene și Ordinea Europeană”, ca oaspete al puternicei organizații femeiești „Lyceum” (Doamnele din Zürich, dornice să patroneze o manifestație cît mai mare, în folosul sinistraților din România mi-au rezervat sala cea mare din Roletichricum — unde mai vorbisem acum doi ani . . . A intervenit însă d. de Steiger, consilier federal, pentru a ruga să nu vorbesc într-o instituție federală despre o problemă . . . politică. Semn al vremii: consiliu federal care nu a putut îngrădi invazia celor aproape o sută de „diplomați” sovietici, care roiesc acum prin întreaga Elveție, în calitate de membri ai misiunii sovietice la Berna, se teme de Ochiul și Urechea Moscovei . . . E o „prudență” care nu slujește la nimic: cuvinte ca ale mele pot fi folosite, fiindcă ele tind să provoace o reacțiune europeană de ordin intelectual, neapărat trebuincioasă în fața ofensivei îndrăznețe a „ideilor” asiatice; „prudență” însă, adică tăcerea și „neutralitatea intelectuală”, nu pot nici îndulci nici ademeni pe Ruși, care știu ce vor și sînt hotărîți să treacă peste neutralitatea Elveției ca peste toate celelalte așezări și pre-judecăți apusene).

Am vorbit deci într-un cerc mai restrîns, cu un minimum de publicitate. Cred însă că cuvintele mele vor avea răsunset, prin presă și prin ecoul de simpatie și de prețuire pe care l-au stîrnit.

Am revenit din nou asupra unor idei care-mi sînt scumpe, punîndu-le în legătură cu evenimentele din vremile din urmă, îndeosebi cu Conferința din Moscova: în secolul trecut, Apusul împinge ordinea europeană spre Răsărit și o întinde în continent (Viena 1815 — Paris 1856 —

⁵ Loc liber în manuscris.

⁶ Idem.

Berlin 1878); Răsăritul european devine astfel parte integrantă din Europa, potrivit unor principii generale și unui plan politic de „ansamblu”; — „libertatea” Răsăritului — cheazăse de siguranță pentru Apus. Versailles desăvârșește această unificare; Societatea Națiunilor și rolul Statelor mai mici. Declinul Societății, ordinea europeană ruptă în bucăți prin acordurile de la München (Oct. 1938) și Moscova (Aug. 1939); al doilea război mondial. Cele două zone „de fapt”. Tratatul de pace cu Răsăritul (Paris, toamna 1946) se împărțea de principii și de planul „european”, ele se așează în afară efortării urmată în secolul trecut. Rezultatul: „Europa” a dat îndărăt, ideea europeană a pierdut din puteri.

Până cînd va da Europa îndărăt? Se pare că acum de curînd, la Conferința din Moscova (Aprilie 1947!) această retragere a fost oprită. Partenerii au încremenit unii în fața altora; — nu vor, nici unii nici alții să dea îndărăt; nu pot, nici unii nici alții, înainta. Problema ce se pune pare de nedezlegat pe calea politicii de Stat: Statele nu mai pot face nici o mișcare. Ce va urma? Războiul, nimeni nu-l dorește. Statu quo? Nimeni nu mai crede că situația de azi cu lumea împărțită în două, poate dăinui. Împărțire = război. Atunci? „Ideile” vor încerca să salte peste „linia de demarcație” pentru a grăbi înfăptuirea unei ordini unitare... Ideile răsăritene saltă de mult, căutînd să slăbească pozițiile apusenilor și să ciștițe pretutindeni partizani pentru ordinea unitară, așa cum o concepe Răsăritul. Vor avea și Apusenii bărbăția de a da aripi ideilor lor? Vor face ei cuvenita efortare intelectuală pentru a porni peste „bariere” spre Răsărit? Ei au ce apăra; valorile civilizației europene. Și au cui vorbi: la Răsărit sînt „majorități”, ba chiar „unanimități” gata să asculte și să urmeze glasul Apusului. Planul care să cuprindă doctrina și credințele politice, economice, sociale ale Apusului, o organizație federalistă: Europa, lumea. (Nu e de ajuns de a vorbi de „federalism”, trebuie un conținut, federalismul fiind numai cadrul exterior al unei așezări potrivit ideilor apusene!). Cuvîntul care poate lega „majoritățile” răsăritene și apusene între ele: Europa.

(În urma acestei conferințe, unde ideile expuse și-au găsit un cadru arhitectonic mă gîndesc la o lucrare mai întinsă, care să urmărească de aproape evoluția concepției politice despre „Europa”, urmărind-o în epocile ei de glorie ca și în vremile de criză cumplită. Capitolele ar putea fi: 1. Congresul de la Viena; 2. Tratatul de la Paris; 3. Tratatul de la Berlin; 4. Versailles și Societatea Națiunilor; 5. München, Moscova și războiul; 6. Noile idei despre pace, de la Teheran și Yalta, pînă la cea din urmă conferință de la Moscova; în această lumină tratatele de Pace cu Răsăritul; 7. Spre o ordine unitară...)

Duminică 18 Mai 1947

.....

Ratificarea!

În cursul săptămîinii trecute, tratatul nostru de pace (împreună cu celelalte încheiate între Națiunile Unite și țările răsăritene zise, vai, satelite) a fost ratificat de Statele Unite (la Senat și la Camera Reprezentanților). Anglia o luase înainte: parlamentul autorizase guvernului, de acum două săptămîni „ca să spui M.S.” ratificarea acestor acte diplomatice.

Se încheie astfel al treilea act al tragediei tratatelor de pace. Protocolul nostru, adică memoriul redactat de Buzzești și de mine — nu a putut fi remis la timp de către Cretzeanu și Tilea celor două guverne respective. Am sosit prea târziu. (Totuși la cererea lui B. memoriul va fi adus la cunoștința Englezilor și Americanilor, pentru a figura în „dosarul” nostru). Această întârziere e datorită, în parte, lungilor și anevoioaselor discuții de la Geneva. Până acum am știut să lucrăm mai repede: la Paris cele două, atât de bune, memorii au fost depuse din vreme pe masa Conferinței: cel dintâi înainte ca negocierile să fie începute, al doilea înainte ca ele să fie încheiate. Iar la 10 Februarie, când tratatele au fost iscălite la Paris, am putut strecura în ziarul „Le Monde” o notă personală, amintind poziția României față de tratat. Cu cât ne strângem mai mulți, cu atât lucrurile merg mai încet.

Trebuie să recunosc că argumentele lui B. cuprinse în memoriul întârziat, erau bune.

Alianții au dat o nouă dovadă de inconsecvență politică, ratificând tratatele cu țările răsăritene, după „eșecul” conferinței din Moscova. Între aceste tratate și tratatul de pace cu Austria — care trebuia să fie încheiat la Moscova și care a fost amânat — era o vădită și firească legătură: evacuarea militară a României și a Ungariei trebuie să se facă numai după încheierea tratatului cu Austria. Apusenii se învoiseră cu toate sarcinile grele și nedrepte împotriva României, sub cuvânt că România va fi evacuată și că odată cu trupele sovietice plecate din țară, situația României se va putea îndrepta. Iată însă că tratatul de care atirna evacuarea e amânat, în timp ce sarcinile nedrepte apasă tot mai greu și condițiile de viață se înăspresc în România. Iar Apusenii, în loc de a amâna și ei „ratificarea” tratatelor până la încheierea tratatului cu Austria, se grăbesc să conștientizească în mod definitiv toate nedreptățile și să sfarme astfel în nenorocita noastră țară și cele din urmă speranțe ...

Scopul urmărit de Apusenii e înșelător: ei cred că înlocuind comisiile de armistițiu (unde Sovieticii sînt atotputernici) prin acțiunea diplomatică a celor trei ambasadori (care, după tratat, sînt chemați să supravegheze executarea lui) înrăurirea lor va putea să fie mai mare. Atîta vreme însă cît vor sta trupele muscălești în țară, va dăinui și guvernul Groza, sau un guvern tot atît de slugarnic: iar toate afacerile de stat vor scăpa de sub controlul Apusenilor, fiindcă vor fi „lichidate” între guvern și autoritățile sovietice.

Adevărul e că Apusenii, deși au recunoscut greșeala lor de a fi negociat separat și cu anticipație tratatele cu Statele Răsăritene, nu au știut să se folosească de prilejul pe care l-au avut de a da acum operei lor de pace un caracter unitar, prin aminarea ratificării tratatelor noastre. Pînă la desăvîrșirea tratatelor cu țările din Europa centrală. Aveau puțința de a înmoda din nou firul atît de nesocotitelor negocieri de pace; era nevoie nu atît de un act de curaj (echipa Marshall nu se teme de a da dovadă de bărbăție) ci de o sfortare intelectuală: un raționament logic dus pînă la capăt. Acest „act” nu a fost împlinit; firul s-a rupt din nou, și cu toate asigurările amicilor turci (care „știu” că Americanii sînt hotărîți să scoată pe Ruși din Balcani și din Valea Dunării!) am rămas în brațele vînjoase ale „Ocupanților” care ne cuprind într-o mai cruntă înclăștare.